

МОВНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Особлива потреба у формуванні гармонійно і всебічно розвиненої особистості, наставника підростаючого покоління з багатогранними етнопедагогічними знаннями, духовно-моральними та естетичними якостями, особистості, яка стане не лише справжнім носієм цих знань, а й взірцем їх застосування, зумовлюється великою значущістю народного виховного досвіду в умовах демократизації та гуманізації нашого суспільства. Такий суспільний феномен, як родина, є незамінним, проте сучасне суспільство часто ігнорує цю думку. Надінформатизованість, комп'ютеризація, які чинять значний негативний вплив на виховання дитини у сім'ї, яка просиджує годинами перед комп'ютером, фактично живе у віртуальному світі, досить далекому від звичайних, нормальних людських стосунків, не стільки розвивається, як деградує. Не лише морально-духовно, а й фізично, розумово. Причину такої деградації вбачаємо не лише в досягненнях науково-технічного прогресу, але й у нездатності, неготовності батьків до повноцінного виховання власної дитини. Вкрай незадовільне використання досягнень українського родинно-виховного досвіду зумовлює потребу належної підготовки молоді у вищому педагогічному навчальному закладі до родинного виховання.

Важливою складовою розумового виховання є народний золотослів – джерело народної моралі, культури, мудрості, який став законом поведінки, основою рідної мовної культури. Тому народний золотослів повинен посісти принагідне місце в підготовці майбутніх філологів до педагогічної діяльності.

Мовного аспекту української сім'ї торкалися праці Н.Гаврилук, В.Горленка, Г.Довженок, М.Зубрицького, О.Левицького, Г.Маковій, В.Наулко, А.Пономарьова, О.Семенов, Н.Сивачук, І.Симоненка, Є.Сявакко, М.Стельмаховича, Р.Чмелика тощо.

Метою нашого дослідження було з'ясувати потенційні можливості мовних традицій української родини в підготовці майбутніх учителів. Така мета передбачає вирішення наступних завдань:

- 1). Виокремити та охарактеризувати складові народного золотослова.
- 2). Виявити навчально-виховну роль мовних традицій української сім'ї.

Складовими народного золотослова є говірка, раціональне користування словом, антропонімічні формули, формули ритуального мовлення та мовленнєвого етикету.

Говіркові елементи несуть у собі історичну, пізнавальну, естетичну цінність. Народному розмовному мовленню властива велика кількість емоційно забарвлених, благородних слів, порівнянь, ідеоматичних виразів. Немає жодних підстав для зневаги місцевих говірок, адже діти можуть зверхньо поставитись до своїх дідусів та бабусь, які найчастіше володіють

говірковим мовленням. Говірка – джерело збагачення літературної мови, яка має свою сферу використання (побут, фольклор, народні звичаї, обряди).

У родині завжди привчали до високої культури мови, логічного мислення, коректності у висловлюваннях, чіткості й доступності сказаного. Той, хто говорить, як вважає народ, має володіти гарним мовленням та лагідним, добрим словом:

- Говорить, мов по зорях читає.
- Хто говорить – сіє, хто слухає – жне.
- Який розум, така й бесіда.
- Мудра голова не дбає лихі слова.
- З доброї губи добре і слово.
- Добре добре і говорити.
- Слова до ради, руки до звади.
- Як в уста не кладе (вітає хороше).
- Так як каже, та прикаже!...
- Говорить – не горох молотить.
- Говорить – як за руку веде і як в рот кладе.
- Розказує, мов із книжки бере.
- Скаже слово, так як витвердить.
- Говорить, так як з письма бере.
- Щебече, як ластівка.
- Пташку пізнають по пір'ю, а людину – по мові і мислі.
- Так слова його чисті, як день білий.
- Тихо, як мак сіє.
- Масної бесіди чоловік.
- Не клади яшної луски, а клади пшеничне слово. [1, 564-566].

Раціональне користування словом виховує пошану до думки іншої людини, правильність, ясність, точність, виразність мовлення, тобто виступає риторичним засобом виховання. Досить негативним було ставлення до балакунів, мовців-невдах, тих, хто не вміє вести бесіду, вислухати іншого:

- Де багато слів, там мало мудрості.
- Хто не вміє робити, вміє говорити.
- У його мові – ні кислоти, ні солі.
- Мовчання – це велике вміння вести бесіду.
- Перш ніж сказати, сім раз язик у роті поверни.
- Спершу слова зваж, а потім скаж.
- Будь добрим слухачем, будь добрим повідачем.
- Що маєш казати, то попереду розжуй.
- Більше роби та менше говори.
- Котра корова багато реве, то та молока мало дає.
- Не мели, як пустий млин.
- Говорить, як з бочки.
- Пищить, як дідько в градовій хмарі.
- Забубонів, як старий дяк, торохтить, як вітряк.
- Морочив-морочив, поки сказав.

- Говорить, як неживий.
- Говорить, як спить.
- Говорить так, як три дні хліба не їв.
- Він мовчить, а ми слухаєм.
- Ні пари з уст.
- Як овечка, не скаже ні словечка.
- Розговоривсь, як свиня з каченям.
- Говорить, мов блекоти об'ївся.
- Не він реве: твоє здоров'ячко каже.
- Теревені точить.
- Аж язик поза вухами літа.
- Горох! Роди, Боже горох!
- Язик без костей: що збрече, те й лепече.
- Слова – не полова. [1, 565-569].

За родинним етикетом, мовцеві не дозволено було ображати співрозмовника, вживати під час бесіди поганих, злих слів. З цього приводу казали:

- Рана загоїться, але зле слово ніколи.
- Злі слова гірші побоїв.
- Не заживе рана від лихого слова.
- Лагідний язик може тяжко вдарити.
- Вода все сполоще, лиш злого слова ніколи.
- Слюни не підіймеш, а слово назад не вернеш.
- Вже слово не вернеться.
- Сказаного і сокирою не вирубаєш.
- Слово – не горобець: вилетить – не піймаєш [1, 564].

Наші предки вірили в те, що Слово має здатність рятувати, захищати, оберігати, але й може нашкодити. Особливу силу, як вважалося, мали батьківські молитви і прокльони, тому батькові та матері заборонялося склинати дітей, бажати їм всіляких негараздів. Вірили в те, що сказане здійсниться:

- Отцева й материнська молитва зо дна моря рятує, а прокльон у калюжі топить [1, 565].

Антропонімічні формули теж мають важливе значення у родинному вихованні. Вони, враховуючи історичні та соціально-етнічні фактори, становлять дидактичну, семантичну, філософську мудрість [3, 80]. Кінець ХХ століття засвідчив найтипівіші мотиви вибору імені:

- 1) родинна традиція називати дітей на честь батьків, дідусів, бабусь і т.д.;
- 2) підвищена функціональна активність деяких імен у даному населеному пункті;
- 3) вплив релігійних свят, що збігаються з днем народження дитини;
- 4) вияв симпатії до кіно- та літературних персонажів;
- 5) особисті уподобання батьків.

Українські прізвища мають певні особливості щодо змісту і щодо форми: вони походять від імен членів родини, назв місця проживання, постійних занять, зовнішніх особливостей носія; переважна більшість мають суфікси – енк-, –ськ– (–цьк–), –ин–, –ук– або утворені лексико-семантичним способом (Мороз, Чайка).

Н.Сивачук вводить у науковий обіг термін „ритуальне мовлення” (привітання, побажання, поминання мертвих, припрошування на гостину, зустріч гостей, запрошення до хати, примовляння під час частування, подяка за обід, прощання з гостями, побажання під час трудових процесів). Дані мовленнєві формули допомагають у налагодженні контакту між людьми, підтримують доброзичливу тональність мовлення, сприяють формуванню мовної та загальної культури [2]. Ці мовленнєві засоби сприяють прищепленню таких загальнолюдських чеснот, як повага до старших, батьків, жінок, таких рис характеру, як скромність, толерантність, люб’язність.

Таким чином, до народного золотослова відносимо: говірку як джерело збагачення літературної мови, яка має свою сферу використання (побут, фольклор, народні звичаї, обряди); раціональне користування словом (негативне ставлення до балакунів, мовців-невдах, заборона вживання поганих слів та прокльонів); антропонімічні формули (традиції вибору імені дитині, українських прізвищ тощо); формули етикетного та ритуального мовлення (привітання, побажання, подяка та ін.).

Мовні традиції українців виховують пошану до думки іншої людини, правильність, ясність, точність, виразність мовлення, тобто виступають риторичними засобами виховання, сприяють прищепленню таких загальнолюдських чеснот, як повага до старших, батьків, жінок, таких рис характеру, як скромність, толерантність, люб’язність.

Народний золотослів має посісти належне місце в народознавчих спецкурсах, у навчальних дисциплінах з української мови, ономастики, етнолінгвістики, української літератури, етнопсихології, фольклору, а також стати об’єктом науково-дослідницької роботи студентів-філологів.

Список використаних джерел

1. Номис М. Українські приказки, прислів’я і таке інше. – К.:Либідь, 1993. – 765с.
2. Сивачук Н.П. Підготовка майбутніх учителів до народознавчої роботи в школі: Автореф. дисертації канд. пед. наук. – К., 1997. – 24с.
3. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288с.